

**“KL. OHRIDSKI” SOFYA ÜNİVERSİTESİ NEZDİNDE
TÜRKOLOJİ BÖLÜMÜNÜN 45. YIL DÖNÜMÜ ÖNEMLİ BİR
BİLİMSEL - ÖĞRETİM VE BİLİMSEL - ARAŞTIRICI AKADEMİ
MERKEZİ**

PROF. DR. İBRAHİM TATARLI

Osmanlı hâkimiyetinden sonra, 1877/1976 yılında bağımsızlığını kazanan Bulgaristan’da canlı bir toplumsal-politik, sosyal-ekonomik ve kültürel yaşam başlamıştır. Yeni koşullarda çok yönlü geniş bir devlet ve medeniyet kuruculuğu gerçekleştirilmiştir. Düşey ve dikey plânda çeşitli devlet, politik strüktürler, administrativ, hukukî, eğitimsel, dinsel, sanatsal, bilgisel vb. kurumlar oluşturulmuştur. Kuşkusuz ki, bunlar öğretim sistemini de kapsamaktadır. Kendi ulusal geleneklerinden ve dünya deneyinden faydalanılarak ilk, orta, lise, yarı yüksek ve yüksek eğitim alt sistemleri yaratılmıştır. 1 Kasım 1888 tarihinde özgür Bulgaristan’da Sofya’da en eski yüksek öğretim kurumunun temelleri atılmıştır. Bu yüksek okul 21 Ocak 1904 tarihinde Evlogi ve Hristo Ceorgiev Kardeşler üniversitesi adını almıştır. Okunan felsefe, tarih, filoloji, tabiat bilimleri vb. dersler zamanla ihtisaslara ve fakültere dönüşmüştür. Böylelikle fizik - matematik (1889), hukuk (1892), tıp (1918), agronomik (ilâhiyat vb. fakülteler oluşmuştur. Bunların arasında tarih, filoloji fakültesi de yer almaktadır. Daha sonra o birkaç ayrı fakülteye ayrılmıştır: felsefî - tarihsel ve filoloji fakülteleri (1951). Bunlardan birincisi felsefe ve tarih fakültelerine, ikincisi de İslâv filolojileri fakültesine ve önce Batı Filolojileri, sonra da Klâsik ve Yeni Filolojileri Fakültesine bölünmüştür. Filoloji Fakültesinde de, İngiliz, Alman, Fransız, İtalyan, İspanya klâsik vb. gibi birçok ihtisaslar oluşmuştur. Sonra doğu halklarının tarihi, dilleri ve kültürleri daha sonra da ihtisas ve kürsüleri meydana gelmiştir. Bunlar da önce Doğuculuk kürsüsü ve nihayet Sofya Üniversitesi nezdinde Doğu Dilleri ve Kültürleri Merkezi kurumuna dönüşmüşlerdir.

Bütün bu gelişmeler Bulgaristan’ın bağımsız bir devlet olarak dünyaya açılması ve uluslar arası alanda aktif bir etken hâline gelmesi, çeşitli devletlerle karşılıklı ilişkilerde bulunması ile açıklanmaktadır. Bu da onların tarihlerini, iç ve

dış politikalarını, ekonomilerini, edebiyat, sanat ve kültürlerini ve özellikle dillerini izlemelerini gerektirmektedir. Bulgaristan'ın bu halklardan bazıları ile yüzyıllarca bir arada yaşamış veya komşu bulunmuştur. Bundan dolayı Balkan yarımadası, Batı, Asya ve Afrika halklarının geçmişi, bugünü ve geleceğinin araştırılmasını amaçlayan, bilimsel kurumların çok büyük önemi vardır. Nitekim memlekette Bulgar Bilimler Akademisine bağlı Balkanoloji Enstitüsü bir zamanlar Asya ve Afrika Halkları Bilimsel Merkezi, Tarih Kurumu, Felsefe Enstitüsü, "Kiril ve Metodi Millî Kütüphanesi (KMMK)'nde Doğuculuk bölümü ve "Aya Kliment Ohridski" adlı Sofya Üniversitesi" (AKOSÜ) yanında ihtisaslar, kürsüler ve merkezlerin oluşturulması bunun önemli sonuçlarıdır. Özellikle AKOSÜ'de Türk Filolojisi ve bununla ilgili Türkoloji ve Doğuculuk önemli bilim kurumlarıdır ve alanlarda artık pozitif geleneklerinden söz edilebilir. Bu süreçler ülkenin ulusal çıkarları ve belli bölge, rejyonlar ve kıt'aların önemi, bilimsel situasyonlar ile bağlıdır ve bunlar, bilim alanlarının istikâmetini saptamaktadır. Doğal olarak Bulgaristan'da özellikle Türkolojinin ve Doğuculuğun var olmasının nedenleri bilim ve pratiğin, devletin ve vatandaş topluluğunun çok yönlü ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bulgaristan'ın geçmişi, bugünü ve gelişme perspektifleriyle ilgili birçok sorunların araştırılması ve dinletilmesi, Türk Filolojisi, daha geniş plânda Türkolojisinin ve Doğuculuğun birer, bilim kolu olarak oluşumu ve gelişimi ile sıkı sıkıya bağlıdır. Bunlardan bazıları şunlardır.

1. Bulgar halkının etnoyenezisinin basit sorunları: Bilindiği gibi, Bulgar halkının etnik terkiğine İraklar, İslâvlar gibi çeşitli etnik ögeler katılmaktadır.¹ Onun çok önemli etnik-jenotik unsurlarından biri Türkest boylar ve etnik gruplarıdır. Örneğin Eski Bulgarlar - ki ülkesinin ve halkının adını vermişlerdir. Bunlara Uzlar, Peçenekler, Kıpçaklar vb. gibi Türkest unsurları da eklemek gerekir. Eski Bulgarlar zamanında İslâvlaşmışlardır.² Fakat bunların bazı dil, etnik, kültür vb. kalıntıları bugüne kadar korunmuştur. Nitekim bu etnik gruplardan bir kısmı Kuzeydoğu Bulgaristan'da, Dobruca ve Karadeniz kıyılarında, Besarab-

1 Bk.: Angelov D., Formirane na bilgarskata narodnost. Sofya (S.) 1977.

2 Zlatarski V.N., İstoriya na bilgarskata dirjava prez srednite vekove. C.I. Pirvo bilgarsko tsarstvo. Kısım I. Epohata na huno - bilgarskoto nadmoştie (679-852). I. B. 1918, 3. b. 1970; Kısım 2. Ot slavinizat siyata na dirjavata do padaneto na Pirvoto tsarstvo (852 - 1018). I. B. 1927, 2. b. 1971. C. II. Bilgariya pod vizantiysko vladicestvo (1018-1187), I. B. 1934, 2.B. 1972. C. III. Vtoro bilgarsko tsarstvo. Bilgariya pri Asevovtski (1187-1280), 1940, 3 b. 1972. I-IV ciltlik Seçilmiş Yapılar, s. 1972. 2. Fototip baskı, c. I-III, 1994.

ya'daki Gagavuzlar bugüne değin varlığını sürdürmektedirler.³ Hatta Basarab-ya'da Bağımsız Gagavuz Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu önemli etnik - jenetik süreçlerin bilimsel araştırılması ve bununla ilgili sorunların çözümü yalnız ve yalnız Türkolojinin ve daha geniş plânda Doğuculuk bilimleriyle olanaklıdır.

2. Bulgaristan üniter bir devlettir: O çok uluslu bir devlet birliği niteliğindedir. Fakat demografi yapısı bakımından polietnik bir varlıktır. Bulgaristan'da bir ulus mevcuttur. Bu, Bulgar ulusudur ki, Bulgar bilinci olan vatandaşları kapsamaktadır. Bulgarlar, egemen etnik çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Bu etnik topluluk Eski Çağlarda oluşmuş. Orta Çağlarda varlığını korumuş ve yeni zamana değin varlığını sürdürmüş ve sürdürecektir. Fakat bu tek uluslu üniter devlette, çeşitli azınlık toplulukları bulunmaktadır. Onlar ulus aşamasına, dağınık coğrafi bölgelerde yaşadıklarından dolayı, yetişememişlerdir. Milliyet etnik toplulukları durumunda kalmışlardır. Onlar belli tarihsel koşullarda belli çağlarda oluşmuşlardır. Şimdi de varlıklarını sürdürmektedirler.⁴ 4 Aralık 1992 tarihinde yapılan sayıma göre, Bulgaristan'ın genel nüfusu 8.472.724'tür. Burada 822 bin Türk ve bir milyonun üstünde Müslüman bulunmaktadır. Türk dili konuşanlar 829.254'tür. Bunlar resmî verilere göre saptanmıştır.⁵ Gerçekte onların sayısı bazı bilginlere göre çok daha yüksektir. Ayrıca 40 bin dolayında Tatar, birkaç yüz bin Ulah, birkaç bin Yahudi, Ermeni vardır. Rumların sayısı da oldukça kabardır. Bu azınlıkların ve özellikle Bulgaristan'daki Türklerin kendi dilleri, halk yaratıcılığı, edebiyatı, sanatı, kendi kültürleri vardır. Onlar ülkedeki vatandaş topluluğunun birer parçasıdır. Etnik açıdan onlar ayrı topluluklardır. Bunların arasında Türk Etnosu en geniş olarak temsil edilmiştir.⁶ Kuşkusuz ki

3 Manov A.I., Potekloto na gagauzite i tehните obiçai i nravi. İki bölüm. Varna 1938. Nabi Y., Balkanlar Ve Türklük, Ankara 1936, s. 57 vd.

4 Tatarlı I., Konstitutsionna i zakonodatelna uredba na pravatana maltsinstvata, "Prava i svobodı" gazetesi, Yıl III, s. 32-33, 6. VIII, 14 VIII 1993; Zaşıtita na pravata na maltsinstvata (Vitresna i mejdunarodna pravna uredba). *Demokratışkeski pregled* dergisis, s. 1, 1996, s. 377-400.

5 Demografiska karakteristika na Bilgariya (pezultat ot 2% izvadka), S. 1993, s. 92-93. Bilgariya - kakva esled prebroyavaneto, "Standart" gazetesi, 27 Nisan 1993.

6 Bulgaristan Türklerinin dili, edebiyatı, sanatı, kültürü için bak: Tatarlı I., Antologiya (9. IX. 1944 den sonra Bulgaristan Türklerinin Edebiyatı, 1944 - 1964, Antoloji, NPY, S. 1964, s. 360; Bulgaristan Türk Edebiyatının Bazı Kuramsal ve Pratik Sorunları Üstüne. - Balkanlarda Türk Kültürü, No: 15-16, 1995, s. 1-4, 9-12; "Bulgaristan'da Türk Ahalisinin Eğitim Davası. - Hak ve Özgürlük", No: 4, 5, 6, 7, Ocak - Şubat 1996; 1989-1992 Döneminde Bulgaristan'da Türk Dili Öğretimi ve Kullanılmasının Anayasal ve yasal konumu. III. *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992*. AKDTYK, TDKY Ankara 1996, s. 309-328; Bulgaristan'da Türk Dili ve Kültürü ile İlgili Yeni Gelişmeler. IV. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Ankara, 25-27, Eylül 1996.

Türk Filolojisi ve Türkolojisi, bir bilim kolu olarak, Bulgaristan'da Türk etnik azınlığının dilini, ağızlarını, edebî dilini, halk yaratıcılığını, edebiyatını, sanatını bir sözle kültürlerini de araştırmalı ve sorunlarına çözüm getirmelidir. Nitekim çeşitli zamanlarda bu bilim bölümleri oluşmuş ve özellikle Bulgaristan Türklerini Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenleri hazırlamak gibi, belli ödevlerin yerine getirilmesinde büyük katkısı olmuştur. Bu ödevler, şimdi demokrasi ve serbest piyasa sistemine geçiş döneminin koşullarında da aktüalite kazanmıştır.

3. Bulgar dili ile Türk dilleri arasındaki karşılıklı ilişkiler: Eski Bulgarlar, Peçenekler, Uzlar, Kumanlar, Kıpçaklar vb.nin dillerinden başlayarak çağdaş Türk dilleri ve ağızları arasındaki uzun yıllık ve bileşik bağlantılar vardır.⁷ Bunlar önemli araştırma konularını oluşturmaktadır.

4. Uzun yıllar karşılıklı folklor ve edebiyat ilişkileriyle ilgili sorunlar.⁸ Doğal olarak, bunların niteliği çeşitli çağlarda değişmiştir. Bunlar bugün de devam etmektedir.

5. Bulgar tarihiyle ve Balkan tarihleriyle bağlı sorunlar: Özellikle Balkan halklarının geçmişinin birçok sorunları Osmanlı tarihiyle hatta Selçuk Devleti, Türk Beylikleriyle ilgilidir. Bunların araştırılması ve doğru bir biçimde aydınlatılması içi Türk dillerindeki edebî, tarihsel ve kültürel kaynakların büyük önemi vardır.⁹ Bu yapıtlar Balkan halklarının ve özellikle Bulgar halkının tarihiyle bağlı çok zengin veriler içermektedir.¹⁰ Bunların birçoğu unikal niteliktedir. Bunların çok azı Bulgar tarihçileri tarafından kullanılmıştır. Kiril ve Metodi Ulusal Kütüphanesi Boguculuk bölümünde, il, belediye, taşra müzeleri ve arşivlerinde yüz binlerce Osmanlı belgesi bulunmaktadır.¹¹ Osmanlıca epigrafik ya-

7 Tsonev B., Istoriyana bilgarskiya ezik, I Kısım Sofya 1919, C, II, S. 1934; Mladenov St., Veroyatni i mni-mi ostatitsi ot ezika na Asparuhovite bilgari v novobilgarskata reç. S. 1939. Beşevliev V.I. Prabilgarski nadpisi. S. 1935-1936; Die protobulgarischen Inschriften, Berlin 1963. Caferoğlu A., Türk Dili Tarihi, C. I, Ankara.

8 Çilingirov S. Dr. Turski poslovitsi, pogovorki i harakterni izrazi. - Izv. Nar. Etnografski muzey, No: 3-4, 1923, s. 157-171; No: 1-2, 1936, s. 59-65; No: 12, s. 153-156. Vilçev V., Hitir Petir i Nasrettin Hoca. 1975 Eski ve Çağdaş Nasreddin, S. 1997.

9 Tatarlı I., Kim viprosa za bilgarskite plemena i dirjavni obrazuvaniya v Mala Aziya prez XI-XV vek. - "Bilgariya 1300. Institutsii i dirjavna traditsiya, C. II / Sofya 1982, s. 385-396.

10 Tatarlı I., Osmanski izvori za pohodite na na Vladislav III Yagelo i Yan Huniadi (1443-1444), - "Varna 1444" s. 1969 S. 365-541.

11 Nedkov B., Osmanska diplomatika i paleografiya, s. 1966.

ptıları da katmalıyız. Bunlarda Bulgaristan ve diğer Balkan halklarının geçmişi- nin aydınlatılmasında çok değerli veriler bulunmaktadır. Bunların anlaşıl- masıyla ancak onların gerçek tarihleri ihya edilebilir. Bu ise, bu kaynakların araştırılması, okunması ve yayımlanmasına bağlıdır. Fakat bunun yapılması için, gerek edebî Türk dilini, gerekse Osmanlıca'yı iyi bilmeli, edebî, tarihsel, dokü- manter, epigrafik vb. yazılı belgelerin kaynakları, paleografisini, diplomasisini bilmekle mümkündür.

6. 65 milyonluk Türkiye'nin çağdaş sorunları ve Bulgaristan'la karşılık- lı çok yönlü politik, ekonomik ve kültürel ilişkileri: Hâlihazırda iki komşu ül- ke arasında çeşitli alanlarda aktif münasebetler mevcuttur.¹² Bütün bunlar Tür- kiye'nin bugünkü sorunlarını, onun devlet, politik, ekonomik ve kültür kurum- larını, Türk toplumunun politik, sosyal-ekonomik ve ideolojik-kültürel proble- mlerini, iç ve dış politikasını, gelişim perspektiflerini, iki ülke arasındaki dostluk, iyi komşuluk, iş birliği koşullarını araştırmak gereklidir.

7. Geniş plânda Türkoloji, Osta Asya Kazakistan ve Kafkaslarda Türk halklarının geçmişi ve çağdaş sorunlarının izlemesi gerekmektedir:

Bütün bunlar Bulgaristan'da Türk Filolojisinin ve geniş plânda Türkolojinin ve Doğuculuğun oluşum ve gelişiminin gereksinimi açıklanmaktadır. Bunu ta- nınmış entelektüeller ve aydınlar daha zamanında anlamış ve savunmuşlardır. Bu yönde S.S. Bobçev, P. Stoyanov gibi bilim adamlarının çabalarını belirtme- liyiz. Bizzat onlar bu bilim alanlarıyla ilgili derslerin yüksek okullarda yer alma- sı girişimlerinde bulunmuşlardır. Daha sonraları bunlar, başka iç ve dış etkenle- rin sonucunda iktisat hâline, kürsü hâline gelmişlerdir. Bugünkü akademik ku- ruluşlara Doğu Dilleri ve Kültürleri Merkezine dönmüşlerdir.¹⁴

12 Tatarlı I., Turski kultovi sgradi i nadpisi v Bilgariya. I kısım, Sofya Üniversitesi Yıllığı, Batı Filolojisi Fa- kültesi, C. LX, S. 1966, S. 565-616.

13 Ek. Tatarlı I., Nov etap v otnoşeniyata na dobrosisedstvo, priyatelstvo i sitrudničestvo mejdu Republika Bilgariya i Republika Turtsiya. - "Prava i svobodi", Sayı: 8, 19 Şubat 1993.

14 Bu yönde şu araştırmalarımızda zengin bilgi verilmektedir: Tatarlı I., *Atatürk ve Reformların Bulgaris- tan'da Değerlendirilmesi Üstüne. - X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, 22-26 Eylül 1986, TTKB, Ankara 1994, s. 2819-2842. *Savaş Sonrası Döneminde Atatürk ve Reformlarının Bulgaristan'da Değerlendirilme- si Üstüne. - XI. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 5-9, Eylül 1990, *Kongreye Sunulan Bilgiler*, c. VI, TTKB, Ank, 1994, s. 2603-2614.

AKOSÜ'nde Türk dili ve Osmanlıca öğrenimi oldukça erken, daha 1906 yılında başlamıştır. İlk Türk dili lektörü St. Tilkovttur.¹⁵ Uzun yıllar Türk dilini Dimitir Cacanov okutmuştur. Onun Bulgaristan'da Türk ağızları üstüne derin ve çok ciddi bilimsel araştırmaları vardır. Bundan başka bazı çok önemli Osmanlı dönemi kaynaklarını Bulgarcaya çevirmiştir. Bunların arasında Evliya Çelebi'den Balkanlarla ilgili ünlü seyahat eserinden parçalar bulunmaktadır.¹⁶ 1936 yılından 1952 yılına değin Türk dili ve Osmanlıca kurslarını Gilib Gilibov okutmuştur. Ayrıca onun Osmanlıca ile İslâm hukuku, Osmanlı kaynaklarıyla ilgili değerli araştırmaları vardır. Ülkede ilk ciddi pratik Türk dili gramerinin yazarıdır ki, birkaç baskı yapılmıştır. Bugüne dek kullanılmaktadır. Lektorya niteliğinde olsa da bu dersler bazı tanınmış Bulgar Türkologların ve Osmanistlerin oluşumu ve gelişimine Osmanlı tarihi ve Balkanlar tarihi uzmanlarının yetişmesinde katkıda bulunmuştur. Bunların arasında Bistra Isvetkova, Vera Mutafçieva vb. gibi bilimler bulunmaktadır.

1952/1953 ders yılında Ay. Kl. Ohridski adlı Sofya Üniversitesinde Türk Filolojisi ihtisas olarak açılmıştır. Böylelikle Bulgaristan'da Türkolojinin gelişiminde yeni bir dönem başlamıştır. Lektorya olarak başlayan Türkoloji son 45 yıl içerisinde ülkede önemli bir bilim koluna dönüşmüştür. Türk Filolojisi, Türkolojinin daha sonra da Doğuculuğunun nüvesi hâlini almıştır.

AKOSÜ'nde Türk Filolojisinin açılışı ve oluşumunda Azerbaycan Cumhuriyeti'nin tanınmış bilginlerinin büyük yardımını görmüştür. Özellikle Türk Filo-

15 Tilkov St. 1870 de Makedonya'da Dermiş Hisar'da doğmuştur. Selanikte Türk lisesini, sonra da İstanbul'da Hukuk fakültesini bitirmiştir. Buradaki Bulgar Din Seminaria'sında Türk dili okutmanlığı yapmıştır. 1904 yılına değin. Seres'de Bulgar Kilise Belediyesi'nde sekreter görevinde bulunmuştur (1904-1906). Sonra Bulgaristana göç etmiştir. 1 Ekim 1906'dan 5 Ocak 1907 tarihine değin Sofya Üniversitesi Tarih Fakültesinde Türk Dili dersinden muntazam, sıralı okutmanlık yapmıştır. Genç yaşta rahmete kalmıştır.

16 Dimitir Cacanov 1874'de Gümürcana'da doğmuştur. Edirne'de Türk İdadisini bitirmiştir (1893). İstanbul'da Türk Yüksek Okulunda Tarih koluna devam etmiştir (1895). Sofya'daki Yüksek Okulu'ndaki İslâm Filolojisi'nden mezun olmuştur (1900). Sofya Üniversitesi Tarih - Felsefe fakültesinde Türk Dili derslerini lektör olarak sürdürmüştür (1 Şubat 1909) sonra da sıralı okutman olmuştur (24 Şubat 1910-1. Ekim 1935). Bilimsel pedagojik çalışmalarıyla yanyana bilim alanında değerli yapıtlar vermiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Pituvaneto na Evliya Çelebi iz bilgarskite zemi prez sredata na XVII vek. - Periodično spisanie, Sayı: IXX (1909), s. 639 vd.; Vorläufiger Bericht über die Türkischen Dialekte in Ost - Bulgarien. - Anzeiger, Wien, 1912 (Etnografiya i prvi opit za klasifikatsiya na Osmankite dialekti); Turski iztočnitsi za novata ni istoriya. - Sbornik bilgarska akademiya, VI kitap (1914), s. 1-69; Izučavane na Makedonija v etnografsko i dialektičesko (Turski dialekti) otnošenje (1916); Za turskite govori v Deliorman'a. - Yubileen sbornik v čest na Prof. L. Miletič, S. 1912 vs.

lojisi'nin kaburgasını oluşturan derslerin temellerini değerli Azerbaycan Türkologları koymuşlardır. Örneğin 1953/1954 ders yılında o zamanki Doç. H. Mirzazade Çağdaş Türk Dili derslerini, Akademisyen, Prof. M. Şiraliyev Türk Diyalektolojisi, meslektaşının hastalanarak memleketine dönmesinden sonra da, Fonetik, Morfoloji ve Sentaks derslerini yüksek bir bilimsel ve pedagojik düzeyinde okutmuşlardır. Onlar Bulgaristan'da Türk ağızları üzerinde araştırmalar yapmış ve bunlardan konferanslarında faydalanmışlardır.

Aynı zamanda AKOSÜ Türk Filolojisi bölümünde yerli okutmanlar ders vermektedirler. Eski Türk edebiyatı tarihini ve Türk folklorunu asistan Rıza Molla okutmuştur. Kendisi AKOSÜ'nde İslâm Filolojisi Fakültesini bitirmiş, daha sonra da Moskova'da, Doğuculuk Enstitüsünde Filoloji Bilimleri Adayı bilimsel unvanını başarıyla kazanmıştır. Türk edebiyatı ve Bulgaristan Türklerinin folklor kültürü üzerinde değerli araştırmaları vardır. Yeni ve en yeni Türk edebiyatı metin kitabı hazırlamıştır. Bulgaristan Türk hikayeciliği alanında da hizmeti olmuştur. Bu alanlardaki yapıtları yüksek değer bulmuştur.¹⁸ Üst okutman Gilib Gilibov Pratik Türk Grameri ve Osmanlı Tekstolojisi konferanslarını sürdürmüştür. Azerbaycanlı uzmanların ayrılmasından sonra Çağdaş Türk Dili - Fonetik, Morfoloji, Sentaks ve Türk Diyalektoloji derslerini asistan Mefküre Molla almıştır. Bulgaristan'da Türk ağızları alanında çok ciddi araştırmaları vardır. Bunlar ülkede ve dışarda değerli, itibarlı bilim dergilerinde yayımlanmıştır. Ya-

17 Gılib D. Gilibov 1892'de Edirne'de, Türkiye'de doğmuştur. İstanbul'da Galatasaray'da öğrenim yapmıştır (1904-1912). Sofya Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirmiştir (1919). 1936 yılından itibaren Sofya Üniversitesinde lektör ve sıralı okutman olarak çalışmıştır. Bir süre Türkiye'de Bulgar diplomatik temsilciliklerinde çalışmıştır.

Yüksek bilimsel titizlikle hazırlanmış değerli yapıtlar vardır: Müsülmansko pravo skratik obzor virhu istoriyata i dogmite na islama. S. 1924; Osmano-turski izvori za bilgarskata istoriya. I. Fasikül: Edin zakon i drugi dirjavni dokumenti po sibirane na momçeta za eniçari, SÜY, Tarih - filoloji Fakültesi, 35, 1939 No: 5, s. 1-36; III. Fasikül: Tri stari zakona i drugi Osmano - Turski dokumenti odnosno voyniganite, SÜY, TFF, 39, 1943, No: 7, S. 1-98; Za Osnovnite načala na pozemlenata sobstvenost v osmanskata imperiya i spetsialno v Bilgariya pod tursko vladicestvo - SÜY, TFF, 43, 1947, No: 13, 1-92.; Protokollbüher des Kadimtes Sofia. Bearb. von Hrsg. vol Herbert W. Duda, München, R. Oldenburg, 1960, X, S. 462; Turska Gramatika, S., 1949, 1964; Osmanoturski tekstove, 1968; Tursko - bilgarski rečnik, kolektifle, 1952 vb.

18 Rıza Molla (1920-1989), Moskova'da Bilimler adaylığını şu eserle savunmuştur "Oçerki po istorii staroturetskoy literaturi" (1960). Elyazması halinde kalmıştır. Basılmamıştır. Değerli etüt ve derlemeleri vardır: Au sujet de la divisionen periodes de la literatüre turque mèdievele. - Etudes balkaniques, Sofia, 4/1966, S. 175-197. *Bulgar yazarları* (1954), *Bulgaristan Türk Halk Şiiri* (1959), *Türkiye Edebiyatına Dair* (1958), *Türk Hikâyeleri* (1956); *Edebiyat Makaleleri* (1958); *Hristomatiya po nova i nay-nova turska literatura* (derleme, 1959) vb.

ptıları tartışma götürmez bilimsel katkı teşkil etmektedir. Aynı zamanda yetenekli bir ozan olan Mefküre Molla'nın Bulgaristan Türk şiirine katkısı vardır.¹⁹ "Türk Dili Metodikası" derslerini okutman Hüseyin Mahmut (1955) hazırlamıştır. Daha sonra "Pratik Türk Dili" derslerini de okutmuştur (1957).²⁰ Sofya Üniversitesindeki Türk Filolojisinin ihtisasının gelişiminde tanınmış Macar Türkoloğu G. Nemed'in katkısı olmuştur. ²¹O, "Türk Dili Tarihi ve Çavuş Dili" derslerini okutmuştur. (1954, 1956) Tanınmış Türkolog G. Hazai birkaç yıl Türkolojiye giriş ve "Türk Dilleri Tarihi" dersleri vermiştir. (1957-1959).²² Bu konferanslar dünya bilim düzeyindedir. Aynı bilim adamlarının Bulgaristan'da Türk ağızlarının araştırılmasında da büyük hizmetleri olmuş, bu alanda değerli, fundamental yapıtlar vermişlerdir.

AKOSÜ'nde 1952-1953 ders yılında açılan Türk Filolojisi Bölümü Genel Dilcilik Kürsüsüne bağlıdır. Kürsünün yöneteni dil bilimi alanında dünyaca tanınmış bir otorite olan, ülkede ve dışarda birçok bilimsel buluşlar yapan Akademisyen Prof. Vladimir Georgiyev'dir.²³ Onun yönetiminde Türk Filoloji Bölümü 1956 yılına değin bulunmuştur.

1957 yılında AKOSÜ Türk Filolojisi İhtisasına geçici yönetmen olarak o zamanki Doç. Konsatntin Popov gönderilmiştir. O daha sonra profesör olmuş. Bulgar dili alanında değerli bilimsel yapıtları vardır.²⁴ Bir zaman sonra Türk Filolojisi Doğuculuk Kürsüsü hâline gelmiştir. (1959) Fakat şimdi de yeni kurumun

19 Mefküre Molla, *Bilmeceler* (derleme, (1958); *Şiirler* (1964); Les ga-dialectes turcs dans les Balkans et leur rapport avec les autres langues turques. - Balk. ezikoznanie (BE), c. 41962, 107-130; Le future dans un parles turc de Bulgaris. - BE, C. 5, 1962, No: 2, S. 87-97; Parler turc de Florina. - BE, 13, 1968, No: 1, 95-127; Structure lexicale du dialecte turcs du Rhodope de l'Est. - BE, 15, 1971, No: 2, 49, 1970, No: 57-81; Une catégorie grammaticale turque inconnue en turkologie. BE, 8, 1964, 87-97 vb.

20 Hüseyin Mahmut, İlk mekteplerde Türk dili öğretimi metodikası. Pedagoji mekteplerine ders kitabı. 1958; Metodika ne obučenieto po turski ezik ve sredniya kurs. Za studentite po turska filologiya pri Sofü Kl. Chridski, S. 1965;

21 G. Nemed.

22 Hazai G. O. nekatorix aktualnix voprosah issledovanie balkanoturetskix dialektov. Balkansko ezikoznanie, t. 9, 1964, 59-69.

23 Georgiev VI., 1908-1986, Problemi minoykovo yazıka, S. 1953. Ninesnoe sostoyanie tolkovaniya Krito - Mikenskix nadpisey, 1954; Takiyskiyat ezik, 1957; Viprosi na bilgarskata etimologiya, 1958; Izsledovaniya po sravnitelno - istoričeskomu yazıkoznanıyu (Rodstvenie otnoşeniya indoevropeski yazıkov, Moskova, 1958; Bilgarskata etimologiya i onomastika S. 1960 Vokalnata sisteme vrazvoya na slavyanskite ezitsi, S. 1964; Introductione alla storia delle lingue indoeuropee. Roma 1966; La lingua el'origine degli Etruschi, Roma 1979; Problemi na bilgarskiya ezik, S. 1985.

24 Popov K., Sivremeneni bilgarski ezik. S. 1962; Gramatika na bilgarskiya ezik, S. 1077; Iz istoriyata na bilgarskiya knioven ezik, 1984.

mihverini ihtisas olarak Türkoloji oluşturmaktadır. Aynı zamanda birçok lektörlükler vardı. Okutman kadrosu bakımından birçok değişiklikler olmuştur. KMUK Doğuculuk bölümünde çalışan Boris Medkov-ki İkinci Dünya Savaşı başlarında Almanya’da Türkoloji öğretimini bitirmiş ve doktorat savunmuştur. Doçent olarak Pratik Arap Dili okutmanı yetkinliğiyle kürsiye gelmiştir.²⁵ AKOSÜ Türk Filolojisi mezunlarından Emil Boyev Türk dili asistanlığına atanmıştır (1959).²⁶ *Emek Eri* (1949 - 1951). *Eylülcü Çocuk* (1950 - 1953) ve *Yeni Hayat* dergisinde çalışan (1954-1962) ve Yüksek Tiyatro Sanatı Enstitüsü (VI-TIZ) Türk Stüdyosunda Türk Medeniyeti Tarihi okutan (1957-1959) İbrahim Tatarlı sınavla yeni ve en yeni Türk edebî lektörü (1960), sonra da gene sınavla sıralı okutman seçilmiştir (1962). Daha sonra Eski Türk Edebiyatı Tarihi ve Türk Kültürü de okutmuştur. Birçok kitap, etüt ve araştırmaları vardır.²⁷ O zamanlar AKOSÜ Doğuculuk Kürsüsünde bir taraftan Prof. K. Popov, B. Nedkov, Gilio Gilibov ve diğer taraftan asistan R. Molla ve M. Molla arasında ihtilaf vardı. Bu kavgaya AKOSÜ Filoloji Fakültesi Dekanı Prof. Rasekiyev de katılıyor-

25 Nedkov B., (1910-1978). Eserleri: Osmanlı İmparatorluğu’nda Ciziyeye. Laypsig 1942, s: 55 (Almanca). Osmano-turskata diplomatika i paleografiya I. kısım 1966, s. 216. II. kısım Dokumenti ireçnik. 1975, s: 535; Bilgariya i sisedsiitezemi pres XII ve spored geografyatana İdrisi, 1960, s: 183. Derleme ve çevirileri: Aprilskoto vistanie 1876, c: III, 1956; Turski izvori za bilgarskata istoriya. XV-XVI yüzyıllar serisi, C: II dokümenti ot XX v. 2. Faksimile a (N. Todorof ile birlikte) 1966, s: 584, Faksimeler, s: 400.

26 Boev E., İzsledvaniya i materialı po tatarska dialektologiya ve Bilgariya. - SÜY, BFF, C. IXIV, Kitap 2, 1970, s: 77-186; Uçebnik po turski ezik (R. Berov ile), 1967, s: 580; Dilbilgisi, V, VI, VII Sınıflar (F. Sali, R. Ali ve Y. İsmail ile birlikte), 1965, 1967. Derlemeler: Türkçe Metinler (H. Mahmut ve G. Klasov ile) Türk Filolojisi öğrencileri için 1964.

27 Tatarlı İ., Edebiyat XI (İ. Cambaz, K. Bumarçı, J. Todorava ve T. Deliorman’la), 1957; Turski kultovi sgradi i nadpisi v Bilgariya, I. kısım. SÜY, BFF, C. LX, 1966, s: 565-616; Les méthodes et les courants de la littérature turque moderne au stade initial de sa formation. Etudes balkaniques, 5, 1966, p. 129-153; Hudojestveni metodi i literaturni napravleniya v novata turska literatura v neyniya naçalen stadiy na formirane. Prosveštenskiyat realizm. SÜY, BFF, C: LXI, 2. Kitap, 1967, s: 341-408; Prosvestenskiy romanizm Namık Kemal (na materiale evo poezii). Trudi mejvuzovskoy naucnoy konferentsiipo istorii literatur Vostoka, Moskova 1970, s: 55-68; Hüseyin Rahmi’den Fakir Baykurt’a Kadar Türk Romanı, 1968, İst.’da 2. baskısı yapılmıştır. 1969; Jizn, licnost i tvorcestvo Sabahattina Ali, Moskova 1973; Kültür İnkilamimiz, 1964; Osmanski izvori pa pohodite na Vladislav III Yagelo i Yan Huniadi 1443-1444). Varna 1444, 1969, s: 365-541; La culture ottoman du XVII esiecle et ses rapports avec la culture de pays europens. Etudes balkaniques, 1984-3, s: 75-94; Halide Edip Adıvar’ın “Sinekli Bakkal” Romanının Yapısı ve Özellikleri Üstüne. Studia Turcologica Memoria Alexii Bombacı Dicata, Napoli 1982, s: 547-562; Eski Türk Edebiyatı, 1973; Moreto v turskata novelistika. SÜY, KYFF, 1981, C: 75, 4, S: 178-211; L’entourage de Halet Efendi et les Mouvements sociaux et nationaux dans les Balkans a la fin du XVIII eau debut du XIXe s. Relation et influences réciproques entre Grecs et structures sociales Cinqüièm colloque, Thessaloniki 1991, p. 453-469; Bilge Nasreddin Hoca ve Fıkraları. Eskil ve Çağdaş Nasreddin, S. 1997, s. 9-49. Derlemeler: Turski razkazı (P. Paruşev ile), 1966; Turski morski noveli, Varna 1981; Sidit na bogovete, S. 1981; Edebiyat metinleri XI sınıf, 1951; Antologiya Bulgaristan Türklerinin Edebiyatı, 1944-1964, S: 1964.

du. AKOSÜ rektörü Akad. Prof. Panteley Zarev de bu konflikte münasebet almıştır. Sözü geçen okutmanların dersleri, kötüye kullanmak amacıyla ziyaret edilmek istenmiştir. Nihayet AKOSÜ Akademik Konseyinin kararıyla as. Rıza Molla ve as. Mefküre Molla okutmanlıktan uzaklaştırılmışlardır. As. Mefküre Molla'nın Çağdaş Türk Dili Fonetik, Morfoloji ve Sentatis dersleri alınmış ve teoretik kurs olarak, Doç. B. Nedkov'a havale edilmiştir. Türk diyalektolojisi dersleri as. E. Boyev'e verilmiştir. O daha sonra "Türk Dillerinin Mukayeseli Grameri"ni okutmuştur. Bir zaman sonra Doç. B. Nedkov Osmanlı diplomasisi derslerini vermeye başlamıştır. Emekliye ayrılan üst okutman G. Gilibov'unun "Osmanlıca" derslerini okutman H. Mahmut'a verilmiştir. (1965) Türk dili asistanı olarak Svoboda Germanova seçilmiştir. Fakat o Berlin'deki Humbolt Üniversitesine gitmiş, orada ders vermiştir. Orada da almıştır. AKOSÜ Türk Filolojisinin ilk mezunlarından, Stara Zagora'daki öğretmenlerin ihtisasının iyileştirilmesi Enstitüsünde "Türk Dili Kürsüsü" şefi bulunan Hayriye Memova Süleymanova (sonra Yenisoy adını almıştır) sınavla pratik Türk dili okutmanı olarak seçilmiştir. Kısa bir zaman sonra Teoretik Türk Dili - Fonetik ve Leksikoloji derslerini de almıştır (1964 - 1981).²⁸ Bundan başka çeşitli zamanlarda AKOSÜ Türk Filolojisinde honorarla lektor olarak pratik Türkçeden birçok uzman ders vermiştir. Bunların arasında Yakub İsmail Çavuş, Yemço Klasov, Remziye Yakubova, Zemennas Karanüseyinova vb. vardır. AKOSÜ Türk Filolojisinde Farsça okutulmuştur. Bu dersi o zamanlar Felsefe Bilimleri Adayı olan Cemşit Seyyar vermiştir. Daha sonra Felsefe Bilimleri doktorası savunmuştur. "İran Kültürü Tarihi" de okutmuştur. Acem dili ve kültür alanında değerli yapıtları vardır.²⁹ Birçok yıllar Türk Filolojisinde Arapça okutulmuştur. Ayrıca Arapça lektorya olarak da sürdürülmüştür. Bu dersin temellerini Sofya Üniversitesinde ilk defa

28 Memova Süleymanova (Yenisoy) H.M., *Ailede Çocukların Terbiyesine Dair* (H. Mahmud ile), 1966; *Praktičeski turski ezik. Fonetika i Morfoloģiya.* (H. Mahmut ve M. Beytullah ile), 1971, s: 406; *Bilgarskite selištini i lični imena v osmanski dokumenti i nekoi tehni fontični i gramatični izmeneniya.* SÜY, BFF, C. LXXXI; 1977, I. Kitap; *Leksikalni zaemki v turskiya ezik ot bilgarskiya i ot drugite slayanski ezitsi.* Sipostavitelno ezikoznanie, VI (1981), 3-5, s: 105-135; *Derlemeler: Rodop Manileri* (E. Boev'le) 1962; *Rodop Türk Halk Masalları*, (E. Boevle) 1963; *Rodop Türküleri* (E. Boevle), *Bulgaristan Türkleri Şiiri. Türk Dili*, s: 531, 1996, s: 449-578.

29 Sayyar, C., *Mirogledit na Ahmed Kesravi Tebrizi*, 1964, s: 155; *Persiyski ezik* 1966; *Opit za sipostavene na persiyskiya i bilgarski glagol.* Bilgarski ezik, 1969, No: 2, s: 149-154; *Bilgaro persiyski rečnik*, 1993.

çevirmen yoluyla, daha sonra Suriye’de Akademisyen seçilen Süleyman al-Ahmad atmıştır.³⁰ Sonra Arapçayı çeşitli okutmanlar vermiştir. Fakat sürekli olarak Arapçayı, Bağdat Üniversitesinde Arap Filolojisini bitiren Penka Ramadanova - Samsareva önce lektör olarak (1964-1965), sonra sıralı okutman olarak (1965-1966 ders yılından sonra okutmaktadır.³¹ Lotos Borajiyeva hem Arapça, hem Arap edebiyatı derslerini senelerce vermiştir.

AKOSÜ Doğuculuk Kürsüsünde çeşitli doğu dilleri ve edebiyatları lektoryaları açılmıştır. 1959 yılında, üst okutman Can Sun Fin Kaneti’nin okuttuğu Çin dili lektoryası kürsüye aktarılmıştır. Emekliye çıkıncaya değin Çince okutmuştur.³³ Bora Drumeva Çince den okutman atanmıştır (1965). Uzun yıllar Eski Çin Edebiyatı ve Eski Doğu Edebiyatları dersleri okutmuştur.³⁴ Zamanla Moğolca, Arapça, Acemce, Japonca, Hindu (1967-1968), Kazakça (1966-1967) açılmıştır. Acemce, Kazakça, Moğolca ve kısmen Arapça müstesna, öteki lektoryalar honorarla lektörler tarafından verilmiştir. Bunların çoğu pratik dil kurslarıdır. Ayrıca Çin Edebiyatı, Acem Kültür ve Kadim Doğu Edebiyatları lektoryaları da vardır. Mongolistik alanında Ts. Tafzaçyska’nın araştırmalarını belirtmeliyiz. Ne yazık ki genç yaşta rahmete kavuşmuştur.

Çeşitli zamanlarda AKOSÜ Türk Filolojisinde başka fakültelerden uzmanlar ders vermişlerdir. Bunların arasında Genel Dil Bilimi Kürsüsünden Prof. Yanakiyev, Prof. Dr. Duridanov, Prof. Moskov, Tarih Fakültesinden Prof. Dr. Nikolay Todorav, Prof. Straşimir Dimitrov vb.

AKOSÜ Doğuculuk Kürsüsünü zaman zaman konuk uzmanlar ziyaret etmiş, konferans vermişlerdir. Bunların arasında Petersburg Üniversitesinden Akad., Prof. A.N. Kononov, Viyana Üniversitesinden Andreas Tiese vb. vardır. Özel-

30 Al-Ahmat, Ahmad Süleyman, S. Sofya’da vefat etmiştir. Mezarı da Müslüman mezarlığında bulunmaktadır. Birçok değerli araştırmaları vardır. Ayrıca ilk "Bulgar arap konuşma" kitaplarından birini yazmıştır. Bilgarskoarabski razgovornik, S: 1963, s. 171.

31 Samsareva, P.R., Adnan Derviş. Opis na arabskite pikopisi v Narodnata biblioteka "Kirlı i Metodi" v Sofiya, NRB, C. IDamask. Izvestiya na nbKM, C: 12 (18), 1972, s: 465 vd.

32 Lotos Boracijeva’nın Binbir Gece Masalları üzerinde değerli araştırmaları vardır. Petersburg’da bilimler adaylığını savunmuştur. Bulgar Edebiyatı kurumunda çalışmaktadır.

33 Eski ve yeni Çin edebiyatı üstüne değerli araştırmaları vardır: Poemata nebesata pitam i nekoj viprosi na drevnokitayskata mitologiya. SÜY, BFF, 67, 1975, No: 2, s: 119-177; 69, 1976, No: 1, 255-288 vb.

34 Can Sun - Fin Kaneti: Uçebnik po kitayski ezik (Cu Di-şi ile). 1954 vb.

likle Türk bilginlerinden Prof. Dr. Siyavuşgöl, Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, Prof. Dr. Orhan Őaik vb. kürsüyü ziyaret etmişlerdir.

Aynı zamanda AKOSÜ Doğuculuk Kürsüsü üyeleri yabancı üniversitelerde konuk bulunmuş, konferans vermiş ve çeşitli uluslar arası kongrelere katılmışlardır. Bunların arasında B. Nešov, İ. Tatarlı, H. Mahmut vb. vardır.

1968 yılında AKOSÜ Doğuculuk Kürsüsünde 12 sıralı okutman vardır. Bunlardan 7'si Kürsiye dahildir. Osmanlı Türkçesinden okutman H. Mahmut Metodika Kürsüsündendi. Kürsü yönetmeni Prof. K. Papov İslâv Filolojisi Fakültesindendi. Asistan Svoboda Germanova Humbolt Üniversitesindeydi. Kürsüde 2 de aspiran bulunuyordu. Yuliya Kirilova Çağdaş Türk Dilinden, Kremena Hacıolova da Osmanlı Türkçesinden aspirandı.³⁵

1957 den 1970 yılına değin AKOSÜ Doğuculuk Kürsüsünün geçici yönetmenliğinde Prof. K. Popov bulunuyordu. Sonra Doğuculuk Kürsüsünün yönetmenliğini Prof. Dr. B. Nedkov yaptı (1970 - 1974). Onu Prof. Str. Dimitrov değiştirdi (1974 - 1980). Onun mevkini de Doç. E. Boyev aldı (1980 - 1992). Doğuculuk Kürsüsü bir zaman Doğu Dilleri Kürsüsü adını almıştır. Sonra Doğu Dilleri ve Kùltürleri Merkezine RDDKM dönüşmüştür. Bir süre Doç. Ts. Teofanov kurumun müdürü olmuştur Panev yasasından sonra. Fakat bu yürürlükten kalkınca tekrar E. Boyev D AKOSÜ nezdindeki Doğu Dilleri ve Kùltürleri Merkezinin müdürü olmuştur.

Şimdi AKOSÜ DDKM 6 ihtisası kapsamaktadır: Türkoloji, Arabistika, Japonistika, Hindoloji, Çincilik, İnanistika.

AKOSÜ Türk Filoloji Bölümünde öğretim sürecinin yönlendirilmesinde, örgütlenmesinde ve yönetiminde ülkedeki durumla, devlet rejiminin politikası ile ilgili olarak bazı çok önemli değişiklikler olmuştur.

1952-1953 ders yılından 1974'e değin AKOSÜ Türk Filolojisi Bölümünün öğretim plânları Türkoloji niteliğini taşımaktadır. Türk Dili ve Edebiyatı okutmanları esas olmakla Türkolog kvalifikasyonlu uzmanlar yetiştirmektedir. Çeşitli Doğu Dilleri lektoryaları Türk Filoloji öğretim plânında yer almaktadır. 1965-

35 Hacıolova K.R.A., Türkçe'de İken'in durumu ve fonksiyonu. *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XVIII, 1970, s: 1-8; Glagolnaya forma n -or ve turetskix literaturnir pametnikah XIII-XVI vekov. Savetskaya türkologiya, Baku, 1972, No: 6, s: 83-90.

1966 ders yılında ihtisas olarak Arap Filolojisi açılmıştır. Fakat bir yıl sonra kapanmıştır. Ancak 1974'de Doğuculuk Kürsüsünde, yeni yönetmen Prof. Str. Dimitrov'un ısrarlı girişkenliği ile tekrar Arap Filolojisi ihtisas olarak açılmıştır. Bugüne değin de devam etmektedir. Doç. bilimler adayı P. Sansareva Teoretik Çağdaş Arapça okutmaktadır. As., bilimler adayı Lotos Boraciyeva önce pratik Arapça, sonra da Arap Edebiyatı Tarihini okutmuştur. Doç. Tsv. Teofanov da Arap Edebiyatı derslerini almıştır. Prof. Y. Peev Arap Ülkeleri Tarihini vermektedir. Arap Filolojisinde lektör olarak çeşitli uzmanlardan faydalanılmıştır.

AKOSÜ Türk Filolojisi öğretim plânının ve profesyonel kvalifikasyonunun niteliği, o dönemde 1969 yılına değin ülkenin karma bölgelerinde, Bulgaristan'da eğitim sisteminin, Türk ahalisinden çocuk ve gençler için eğitim alt sistem okullarının var olması ile bağlıdır. Çocuk kreşlerinden başlayarak ilkokul, esas okullardan eğitim okullarına, pedagoji, lise, yarıyüksek okullara değin öğretim kurumları bulunmaktadır. Bundan dolayı AKOSÜ Türk Filolojisi Bölümünün önemli amaçlarından biri, Türkoloji ve Osmanistika alanlarında genç bilim uzmanları hazırlamakla birlikte, yüksek öğretimli Türk Dili ve Edebiyatı öğretmen ve okutman kadroları yetiştirmektedir. Gerçekten de Türk Filolojisi bu alanlarda yüksek tahsilli Bulgar ve Türk aydın kadrolarının hazırlanmasında büyük katkıları olmuştur. Böylelikle başkent ve taşrada, merkezde ve rejyonlarda öğretim sisteminin çeşitli düzeydeki strüktürlerine genç kuşakların öğretiminde büyük rol oynamıştır. Bu kadrolar okullarda öğretmen, çeşitli yarıyüksek ve yüksek okullarda okutman, gazete ve dergi idarehanelerinde, radyo ve televizyonda yazar ve gazetesi, bilim kollarında ve bakanlıklarda uzman olarak çalışmaktadırlar. Şunu belirtmeliyiz ki, bu genç uzmanların çoğu, totaliter rejim zamanında vatandaş sorumluluğu göstererek yurttaşların anayasal haklarının çiğnenmesine karşı çıkmış ve özgürlüklerini savunmuştur. Özellikle Todor Jivkov'un otoriter rejiminin uyguladığı etnik, etnik kültür, etnik lingvistik ve dinsel jenosit döneminde büyük cesaret göstermiştir. Birçok öğretmen, okutman ve aydın ağır işkencelere, engizisyonlara maruz kalmış, yargılanmış, ağır ceza hapsine mahkûm edilmiş yahut Belene adasına veya temerküz kamplarına gönderilmiştir.

AKOSÜ Türk Filolojisi ve Doğuculuk Bölümünün mezunları bugün de, demokrasi ve özgür pazar piyasaya geçiş dönemindeki radikal değişimine politik, ekonomik ve kültürel reformların uygulanmasına katılmaktadırlar.

Totaliter rejimin tamamen buhrana uğradığı yıllarda Türk Dili ve Edebiyatı öğretimi kısıtlanmış, sonra da eğitim sisteminin azınlıklar okulları alt sistemi tamamen ortadan kaldırıldı. Bir süre karma bölgelerde genel okullarda 4 saat Türk Dili ve Edebiyatının okutulması sürdürülmüştür. Birkaç yıl sonra bu saatlerde kaldırılmıştır. Türk Dili ve Edebiyatı okutulmaz olmuş, alenî yerlerde kullanılması bile suç ilân edilmiştir. Bu durum, AKOSÜ Türk Filolojisi Bölümünde yüksek öğretimli öğretmen kadrolarının hazırlanmasını lüzumsuz kılmıştır. Bu alanda tamamen ve yalnız bilimsel yönlü aydınların yetiştirilmesi işlevi hâkim olmuştur. Bununla ilgili olarak 1973 yılı AKOSÜ Türk Filolojisi Bölümü ve Doğuculuk Kürsüsü o zamana kadarki öğretim plânının kvalifikasyon niteliği değiştirilmiştir. Özellikle Türk Filolojisi, geniş plânda Türkoloji hâlini almıştır. Bu da, daha o zaman öğretim plânında yankısını bulmuştur. 1979 tarihinde kurulan özel Üniversite Komisyonunun tavsiyeleri de genel çizgileriyle bu yöndedir. Türkoloji eğitiminin birinci aşamasında genel teorik fundamental hazırlık veriyordu. İkinci aşamada, öğrencilere Türkoloji profilli uzmanlar ödevini görüyordu. Üçüncü aşamada ise birkaç yönde ihtisaslaşıyordu. Türkest Dilcilik, edebiyat bilimi, çevirmenlik veya Osmanistik profili. Bundan başka ek uzmanlaşma yönlü ikinci ihtisas göz önünde bulundurulmaktadır. Genç uzmanlar öğretimlerinin sonunda şu kvalifikasyon haklarını kazanıyorlardı. Dil bilimi veya edebiyat bilimi ihtisaslı veya Osmanistika ihtisaslı filolog - Türkolog. İkinci ihtisas olarak da, Fransız (Alman, İngiliz) filolojisi, Rus dili veya Bulgar dili ve edebiyatı yahut tarih derpiş edilmiştir. Bu da öğrencilere bu alanlarda okutmanlık hakkı kazandırıyordu. Böylelikle, birinci ihtisasta çalışmayan mezunlar ikinci ihtisaslarda bilgilerini kullanabilirlerdi. Öğretim plânında ek dersler yer almaktadır: Ülke bilgisi, Türkiye'nin devlet - politik yapısı vb.

Doğal olarak totalitarizmden demokrasiye geçiş döneminde genellikle azınlıkların dilleri ve edebiyatlarının öğretim alt sisteminin ve özellikle de, Türk Dili ve Edebiyatının alt öğretim sisteminin, kısmen belediye okullarında, birinci sı-

nıftan sekizinci sınıfa değin dört saat seçmeli, fakültatif dil ve edebiyat öğretiminin ihya edilmesi, AKOSÜ Türkoloji Bölümü öğretim plânında ve öğretim kvaıfıkasyonunda önemli değışiklikler yapması gerekiyordu. Bu yönde “Hak ve Özgürlükler Hareketi” yönetimi ve “Parlâmenter Grubu” hükümet nezdinde ve Eğitim Bakanlıkları önünde girişimlerde bulundu. Nitekim öğretim plânında bazı değışiklikler yapılmıştır. Böylelikle Türkoloji Bölümü öğrencilerinin bir kısmına, eskiden olduğu gibi, Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni ve okutman hakkı kazanmak olanakları verilmektedir. Bununla ilgili öğretim plânında bazı pedagojik disiplinler de öngörölmüştür. Sonra da majister, bakalavar sistemi bütün üniversitelerde ve yüksek okullarda olduğu gibi, burada da uygulanacaktır.

AKOSÜ Türkoloji Bölümünde öğrenci kabulünde de değışiklikler olmuştur. 1952-1953 ders yılından 1973 yılına değin bu ihtisasa sürekli olarak öğrenci kabul edilmiştir. İlk yıllarda Türk azınlığı arasından üniversiteliler üstünlük gösteriyordu. Son yıllarda Bulgar asıllı üniversiteliler gittikçe çoğunluğu oluşturuyorlardı. Bu da kabul sınavları aracılığıyla düzenleniyordu. Hatta bir süre kabul sınavlarında, Türk dili ve edebiyatı ögesi de göz önünde bulundurulmuştur. Bundan sonra Bulgar dili ve edebiyatı ve nihayet herhangi bir Batı dili veya Rusça imtihanı da derpiş edilmiştir. Bu önlem ile Türk gençlerinin Türk Filoloji Bölümüne girmeleri olanakları zamanla sifıra indirilmiştir. Demokrasiye geçiş döneminde bu yönde henüz değışiklikler yapılmamıştır. Bilindiği gibi, soy kırımı zamanında totaliter rejimin baskısı karşısında 10.000 dolayında Türk entelektüel memleketten kovulmuştur. Bunlardan takriben 3500’ü öğretmendir. Belediye okullarının birinci sınıfından sekizinci sınıfına değin dört saat seçmeli Türk dili ve edebiyatının okunduğu koşullarında öğretmen ihtiyacı artmıştır. Şimdi, bir zamanlar olduğu gibi sınavların niteliğinde ve programlarında değışiklik yapmak, Bulgar dili ve edebiyatı imtihanı ile birlikte, hiç olmazsa Türk asıllı öğrenciler için Türk dili ve edebiyatı imtihanı da gerektirmektedir. Nitekim AKOSÜ Roma Filolojisi Bölümüne kabul sınavlarında Roma dili de vardır. Bu da doğrudur. Bundan başka bir süre Türk dili ve edebiyatı uzman ihtiyacı azaldığı hâlde, Doğuculuk Kürsüsünün gayretlerine rağmen, Eğitim Bakanlığının ve üniversite yönetiminin baskısı ile ihtiyaçların dışında, kabarık sayıda öğrenci kabul edili-

yordu. İmtiyazlarla filoloji fakültelerine giren birçok gençler başka ihtisaslardan Doğuculuk ihtisasına aktarılmışlardır. Ancak son 20 yıl içerisinde öğrenci kabulü gittikçe azaltılmış, 18 kişiye indirilmiştir. Sofya Üniversitesi Türkoloji Bölümüne son sıralı kabul 1973-1974 yılında yapılmıştır. Bunu izleyen 4 yıl okutmanlar bu kurs öğrencileriyle çalışmışlardır. (1973-1977). Bundan sonra 3 yıl yalnız diploma sonrası kvalifikasyon dersleri vardı, Eğitim Bakanlığının emriyle. Bir kısım okutmanlar, AKOSÜ Tarih Fakültesi öğrencileri ve aspiranlara ders veriyorlardı. Fakat ders saatleri normlarını dolduramıyorlardı. Buna karşılık Doğuculuk Kürsüsünde Türkoloji Bölümünde bilimsel araştırmacı çalışmalar önem kazanmıştır. Hatta 1981 yılına değin 7 yıl süresince AKOSÜ Doğuculuk Kürsüsü Türkoloji Bölümüne genellikle üniversiteli kabulü olmamıştır. Böylelikle en az 12 yıl bu alanda uzmanların yetişmesine ara verilmiştir. Bu politika o zaman AKOSÜ Klâsik ve Yeni Filolojiler Fakültesi Dekanı Doç. Pavel Petkov üniversite yönetiminden, Bulgar Komünist Partisinin Merkez Komitesi şubelerinin ve bizzat Devlet Kurulu Başkanı Todor Jivkov'un direktifleri üzerine uygulanıyordu. Özellikle devlet başı Vratsa şehrinde bir müşaverede, totaliter ve etnobiolojik ulus konsepsiyonu açısından Türk Filolojisini eleştirmiştir. Amaç bu kürsüden bazı okutmanların, özellikle Türk asıllı okutmanların ve onlarla beraber çalışan meslektaşlarının uzaklaştırılması, Türk azınlığı arasından yüksek öğretimli aydınların ve özellikle Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin ve uzmanlarının hazırlanmasına engel olmaktır. Bu etnik temizlikten başka bir şey değildi. Nitekim Türk Edebiyatı doçenti, Filoloji Bilimleri Devlet Doktoru, uzun yıllık okutman İbrahim Tatarlı başasistan Türk Fonetigi ve Leksikoloji okutmanı Hayriye Süleymanova Memova (Yenisoy) Filoloji Bilimleri Adayı ve Türk Dilinin Tarihsel Grameri okutmanı Kremena Hacılova, Filoloji Bilimleri Adayı, Arap Dili ve Arap Edebiyatı Tarihi okutmanı Lotos Boraciyeva üniversite öğretiminden alınmışlardır. Onların işten çıkarılması (1981) AKOSÜ Rektörü Akad. Prof. İlço Dimitrov'un zamanında olmuştur. Yakup İsmail Çavuş gibi lektörler de çeşitli esassız iddialarla üniversiteden uzaklaştırılmışlardır. O zamanki Doç. Dr. İbrahim Tatarlı Bulgar Bilimler Akademisi nezdindeki, Müdürü Akad. Prof. Nikolay Tododrv olan Balkanoloji Enstitüsüne atanmıştır (1982). Orada önce do-

çent derecesindeki üst bilimci, daha sonra da profesör eşitliğindeki I. Dereceli üst bilimci olarak 8 yıl çalışmıştır. Oradan da aktif politik yaşama geçmiştir. Hemen hemen 8 yıl da Hak ve Özgürlükler Hareketi Partisinden VII. Büyük Millet Meclisi, XXXVI. MM ve XXXVII. MM’nde milletvekili bulunmuştur (1990-1997). Başasistan H. M. Süleymanova (Yenisoy) bilim dışı pedagojik alana aktarılmak istenmiştir. İki öğrenimi- Türk Filolojisi ve Bulgar Filolojisi ve uzun yıllık bilimci olduğu hâlde, 5 yıl bir fabrikada çalışmıştır. Bu adaletsizlik kamuoyuna ulaşmıştır. İktidar, Hayriye Memova’nın Bulgar Bilimler Akademisi nezdindeki Balknoloji Enstitüsüne atanmıştır ve orada çalışmış, doçent eşitliğindeki kıdemli bilimci olarak seçilmiştir. Bilimler Adayı As. Kr. Hacılova önce işsiz bırakılmış, sonra da BBA Bulgar Dili Enstitüsüne atanmıştır. Bilimler Adayı As. Lotos Boraciyeva BBA Edebiyat Enstitüsünde bilimci olarak çalışmıştır.

Prof. Dr. İbrahim Tatarlı, Doç. Hayriye Memova Süleymanova (Yenise) Filoloji Bilimleri Adayı Rıza Molla, Asistan Mefküre Molla, BBA Balknoloji Enstitüsünde uzman olarak çalışan Salih Baklacı vb. Türk entelektüellerine karşı takibat devam etmiştir. 11 Ağustos 1983 tarihinde yani gün onların evlerinde totaliter rejim baskın yapmış, bilimsel edebiyatlar ve özellikle Türk dilinde ve yabancı dillerde bilimsel literatür ve el yazmaları, başında Jeneral Kotsaliyev’in bulunduğu Genel Başsoruşturma Müdüriyetince alınmış ve bavullarla arabalarla emniyet makamlarına götürülmüştür. Anlaşıldığına göre, amaç, Bulgaristan’da Türklerin ve Müslümanların zorla isimlerinin değiştirilmesi, etnik, etnokültür, etnolingvistik ve din jenosliti öncesinde, halka gözdağı vermek niyetiyle onları mahkemeye sürmek ve yargılamaktır. Bu maksatla İçişleri Bakanlığının Sofya’da V. Polis Bölge Müdürlüğünde ön soruşturma yapılmıştır. Hemen hemen 8 yıl, polisçe alınan literatür geri verilmemiş ve bu entelektüeller aralıksız soruşturma ve gözetim altında bulundurulmuşlardır. Ancak totalitarizmden demokrasiye geçiş döneminin 1990 yılında bu edebiyatın bir kısmı geri çevrilmiştir. O da ısrarla yapılan istek girişimleri sonucunda.

AKOSÜ’nden sözü geçen okutmanların hemen uzaklaştırılmasından sonra “Doğuculuk” Kürsüsüne öğrenci kabul edilmiştir. Bu da açık olarak totaliter rejim ile üniversite yönetmenliklerin kasıtlı amaçlarını ortaya koymaktadır. Âdeta

bu öğretim kuruluşları doğrudan doğruya emniyet makamlarının kontrolü altına geçmiştir. Yıllara göre öğrenci kabulü şöyledir. 1981-1982 ders yılında Doğu Dilleri Bölümüne 10 kişi; 1982-1983 ders yılında Türkolojiye 10 kişi; 1983-1984 ders yılında Türkolojiye muntazam kabul; 1984-1985 ders yılında 5 kişi; 1985/1986 ders yılında 5 kişi; 1986-1987 ders yılında - 5 kişi; 1987-1988 ders yılında - 6 kişi; 1989-1990 ders yılında - 5 kişi; 1990-1991 ders yılında 5 kişi; 1991-1992 ders yılında 5 kişi; 1992-1993 ders yılında 5+1; 1993-1994 - 10 kişi devlet siparişi üzerine, ödemeli 10 erkek ve 10 kadın yani 30 kişi. Bütün bunlar şüphe götürmez bir hakikati göstermektedir ki, AKOSÜ Türkoloji bölümünden sözü geçen okutmanların uzaklaştırılması bilinçli olarak kasıtlı yapılmıştır. Hayriye Süleymanova Memova (Yenisoy) nin derslerinin bir kısmını Doç. Emil Boyev almıştır. Prof. Dr. İbrahim Tatarlı'nın okuttuğu Türk Edebiyatı dersleri, pratik Türk dili asistanı Vera Samarcıyeva tarafından alınmıştır. Ne yazık ki, AKOSÜ Türkoloji bölümünden bazı okutmanlar politik amaçlara alet olmuş ve totaliter rejimin etnik, etnokültür etnolingistik ve din jenositine aktif olarak katılmışlardır.

Bazı negatif eğilimlere rağmen AKOSÜ nezdindeki Türk Filolojisinin açılması, Türkolojinin, Doğuculuğun ve Doğu Dilleri ve Kültürleri Merkezinin oluşumu ve gelişimi, Bulgaristan'da öğretim davasının, memlekette politik, toplumsal bilim ve kültür yaşamının çeşitli alanlarında yüksek öğretimli kadroların, aydın tabakasının oluşumunda, yeni bir aşama teşkil etmektedir. Bu kadroların arasında Hayriye Yenisoy, Emil Boyev, Mehmet Çavuş, Mehmet Beytullah, Muharrem Tahsin, Şevket Feyzullah, Niyaz Hüseyin vb. vardır. Çok önemli bir bilim kolu ve araştırma hattı meydana getirmiş, çok önemli bir bilimsel araştırma ve bilimsel eğitim üniversite merkezi olmuş, gerek ülke gerekse dünya biliminde yerini almıştır.